

УДК 821.161.2"18/19"-32Стефаник.091:821.16"18/19"
DOI <https://doi.org/10.15407/pz2021.03.700>

ВАСИЛЬ СТЕФАНИК У ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОМУ ДІАЛОЗІ

Михайло ГНАТЮК

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0742-8272>
доктор філологічних наук, професор,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра теорії літератури і порівняльного літературознавства,
завідувач кафедри,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна,
e-mail: mychajlo.hnatiuk@gmail.com

Стаття присвячена аналізу модерністичних шукань у літературі кінця ХІХ — початку ХХ ст. (об'єкт дослідження). Автор досліджує контакти Василя Стефаника з українським і польським мистецьким середовищем Львова та Кракова того часу, наголошуючи на неповторній індивідуальній манері українського новеліста (предмет дослідження). Актуальність опрацьованої теми обумовлена 150-річчям ювілеєм письменника, який відзначається у 2021 році і значною мірою активізував дослідження його творчості.

Застосовані методи дослідження: біографічний, текстологічний, історіографічний, порівняльний та метод узагальнення.

Висновки: культурне та мистецьке середовище Кракова поза сумнівом вплинуло на вироблення нової модерної манери розповіді В. Стефаника. Експресіонізм як основа творчого мислення письменника була джерелом його мистецької індивідуальності, що мало значний вплив на дальший розвиток польської та української літератури.

Ключові слова: Василь Стефаник, літературне середовище, авторська індивідуальність, модернізм у слов'янських літературах, імпресіонізм, експресіонізм.

Mychajlo HNATIUK

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0742-8272>

Doctor of Philology, Professor,

Ivan Franko National University of Lviv,

Department of Theory of Literature and Comparative Literature,

Head of Department,

1, Universytetska Str., 79000, Lviv, Ukraine,

e-mail: mychajlo.hnatiuk@gmail.com

VASYL STEFANYK IN THE POLISH-UKRAINIAN DIALOGUE

Problem statement. The 150th anniversary of Vasyl Stefanyk, which is celebrated in 2021, has significantly intensified the study of the writer's work. It is noteworthy that Ukrainian and foreign literary critics have already departed from Soviet stereotypes, which interpreted the master's work only as a «singer of the disadvantaged peasantry». Today, a large number of Stefan scholars try to present the work of a talented novelist as a follower of European modernists. Meanwhile, the writer himself developed his own, Stefanyk style of writing, completely original, different from everything that was in Ukrainian literature so far. The main subject of the image in his works was the fate of the Pokut peasant, as well as the newborn intelligentsia.

The article is devoted to the analysis of modernist searches in the literature of the late XIX — early XX centuries (*object of study*).

The author explores V. Stefanyk's contacts with the Ukrainian and Polish artistic circles of Lviv and Krakow of that time, emphasizing the unique individual manner of the Ukrainian novelist (*subject of study*).

The cultural and artistic environment of Krakow undoubtedly influenced the development of the new modern style of V. Stefanyk's narration. Expressionism as the basis of the writer's creative thinking was the source of his artistic individuality, which had a significant impact on the further development of Polish and Ukrainian literature.

Applied research methods: biographical, textual, historiographical, comparative and generalization method.

Keywords: Vasyl Stefanyk, literary environment, author's individuality, modernism in Slavic literatures, impressionism, expressionism.

Вступ. 150-річний ювілей Василя Стефаника, який відзначається у 2021 році, значною мірою активізував дослідження творчості письменника. Характерно, що українські та зарубіжні літературознавці уже відійшли від радянських стереотипів, які трактували творчість майстра тільки як «співця знедоленого селянства». Сьогодні значна частина стефаникознавців намагається представити творчість талановитого новеліста як наслідувача європейських модерністів. Тим часом сам письменник виробив свій, стефаниківський стиль письма, цілком оригінальний, відмінний від усього, що було у дотеперішній українській літературі. Основним предметом зображення у його творах була доля покутського селянина, як і новонародженої інтелігенції.

Отож об'єкт нашого дослідження — аналіз модерністичних шукань у літературі кінця ХІХ — початку ХХ ст. Предмет дослідження — контакти В. Стефаника з українським і польським мистецьким середовищем Львова та Кракова того часу.

У тексті застосовані методи дослідження: біографічний, текстологічний, історіографічний, порівняльний та метод узагальнення.

Основна частина. Василь Стефаник походив з родини заможного українського селянина з села Русова на Покутті. Батько — Семен Стефаник — людина практичного розуму, але крутої вдачі, небагато спричинився до виховання сина: «Мій батько Семен держав мене, вже великого хлопця, цілу ніч на руках, а рано пішов до роботи — сильний був», — напише письменник пізніше у спогаді «Серце». Натомість більше уваги вихованню сина приділяла мати Оксана. Дбайлива господиня, безмежно добра до дітей, а їх було п'ятеро (сестри Марія та Параска, брати Володимир та Юрко), виховувала дітей у любові до праці: «Я мав у пазусі від мами яблука і сир, і хліб. Стояв єм коло воза, а мама кропила свяченою водою воли, і віз, і плуг на возі, і тата, і мене — бо перший раз з весною ми вибиралися в поле. Я перший раз йшов робити весну».

Майбутній письменник навчався в сільській школі у Русові (1878—1880), де засвоїв ази грамоти, а пізніше — у Снятинській школі (1880—1883), де з погордою ставилися до сільських дітей. Коли вчитель покарав малого Василя вісімнадцятьма буками, мати пішла шукати правди, і вчителя перевели на інше місце роботи. Не сприйняла вона вибо-

ру батька у навчанні сина у Коломийській гімназії: «Моя матір Оксана казала мені: «Хіба я покритка, а ти байстрюк, що тікаєш від мене?», — я вернувся» (спогад «Серце»).

У роках 1883—1890 рр. В. Стефаник — учень польської гімназії в Коломиї. У цей час майбутній письменник зазнав болісного приниження, коли, будучи, як сам згадував, учнем середніх здібностей, не завжди розумів, що від нього хочуть учителі, а вони зверхньо говорили дитині: «Idź, mudiu, świnierasć». Таке знущання над людською гідністю мало не призвело хлопця до самогубства.

Гостре відчуття несправедливості ще з гімназійної лавки, особисті переживання спричинилися до експресивного вияву особистості, і «коли почав писати, відчув величезні пристрасті і занедужав на гостре почуття нижчости», на чому наголошував Ю. Гаморак. Це почуття письменник перенесе згодом на «апофеоз селянства» [1, с. 39].

На той час припадає знайомство В. Стефаника з гімназистами, які пізніше стали видатними діячами українського політичного і культурного життя. Зокрема, це Лесь Мартович, Левко Бачинський, Северин Данилович: «Лев Бачинський, до себе суворий, а від хлоп'ячих літ всі мої гріхи подарував, Лесь Мартович — мій хлопчачий сміх і радість», — напише В. Стефаник у спогаді «Серце».

У 1891 році через несприятливі умови вслід за Л. Мартовичем В. Стефаник перейшов до Дрогобицької гімназії. Він знав, що у Дрогобичі свого часу Іван Франко вчився в нижчій школі та гімназії, а теми для своїх робітничих оповідань брав у сусідньому Бориславі.

Тим часом разом зі шкільним товаришем І. Франка Іваном Кобилецьким В. Стефаник вибрався до Нагуєвич — рідного села письменника. Тут «понад потоком ідучи, спіткав Франка, який руками витягав у торбу рибу з-під берегів». Для В. Стефаника було за честь познайомитися з родинною хатою старшого письменника і наставника: «Хата велика, чиста, будинки господарські великі — ознака заможности. В хаті познайомив мене Франко зі своєю жінкою, а два малі хлопці повзалися по землі. Пані Франчиха пішла зараз справляти рибу, а він розпитував мене про особисті мої справи та про організацію гімназійних учнів. Я ще ніколи не був в такій настрою захоплення, побожности, як тоді» [2, с. 13].

Зустріч з І. Франком стала переломною подією у творчості В. Стефаніка. Ще у 1890 році молодий, але битий життям, він став членом радикальної партії. Під впливом І. Франка та М. Павлика він бере активну участь у роботі партії, у журналі «Народ» публікує статті, серед них — «Жолудки наших робітничих людей і читальні (зі Снятинщини)», яку М. Павлик відзначив як вагомий матеріал молодого покоління радикалів.

Новий етап у творчій біографії В. Стефаніка починається від 1892 року. Після матури у Дрогобичі майбутній письменник записався на медицину у знаменитому Ягеллонському університеті у Кракові. У Кракові В. Стефанік потрапив у середовище українських мистців, познайомився з письменником Богданом Лепким, малярами Іваном Трушем, Олексою Новаківським, Михайлом Бойчуком та іншими. У 1894 р. В. Стефанік познайомився там з Катериною Банах (Банахівною), молодою спольщеною українкою, що походила з Винник біля Львова. Під впливом українського гуртка у Кракові Катерина Банах стала українською письменницею Катрею Гриневичевою.

Тут-таки, у Кракові, В. Стефанік зблизився з польською елітою, письменниками-модерністами, зокрема С. Пшибишевським, В. Орканом, В. Морачевським. Це стало вирішальним для формування молодого письменника. Польський літературознавець З. Пшесміцький (Міріам) друкував твори В. Стефаніка у журналі «Życie» — польському часописі, який найбільше спричинився до поширення модерних засобів мистецького осмислення життя.

Пошук нових шляхів художнього зображення в європейських літературах та мистецтві кінця ХІХ — початку ХХ ст. призвів до заперечення старих традиційних норм оповіді та утвердження модерних художніх засобів. В останні десятиліття на мистецьку арену вийшли імпресіоністи та експресіоністи. На відміну від імпресіоністів, які у мистецьких творах фіксували враження зовнішнього світу, експресіоністи відображали в художній творчості власний світ. Малярі-експресіоністи Анрі Матісс, Едвард Мунк почали виставляти свої твори, які, крім заперечення традиційних способів зображення життя, намагалися не фіксувати враження зовнішнього світу, а віднайти «вираз свого власного світу», «інтуїтивну безпосередність», в якій творчий дух перемагає інертну матерію.

Німецькі послідовники експресіонізму у час його найвищого розвитку (1901—1925) викликали справжню еволюцію та бунт проти змеханізованого світу, позбавленого ідеалізму та одуховлення. Німецький експресіоніст Пауль Фехтер у 1914 р. навіть переклав французький термін «експресіонізм» на німецький «Ausdruckkunst». З того часу обидва терміни вживаються як самостійні. З образотворчого мистецтва цю течію перейняла література, музика, інші види мистецтва.

«У Німеччині експресіонізм здобув собі виняткову прихильність і популярність, викликавши там справжню еволюцію в мистецтві та бунт проти змеханізованого світу, позбавленого ідеалізму та одуховлення. З цих причин експресіонізм часто вважається національним німецьким напрямком, хоч насправді він був уже з самого початку інтернаціональним явищем» [1, с. 12].

Традиції європейського модерну, зокрема експресіонізму, утверджувалися на зламі ХІХ—ХХ ст. як ідеї нового мистецтва у слов'янських літературах, зокрема в польській. Літературна організація «Молода Польща» виникла за аналогією тих назв, які існували на Заході. Зразком для «Молодої Польщі» були літературні організації «Junges Deutschland», «Jung-Wien», «Junges Österreich», «La jeune France», «La jeune Belgique», «Parnasse de La Jeune Belgique», «Det unga Sverige». Осередками літературної богемі стали Мюнхен, Берлін та Відень. Творцями нового мистецтва були молоді мистці, які народилися переважно у шістдесятих-сімдесятих роках, а також ті, хто прийшов у літературу на межі ХІХ—ХХ ст. Ідеї модерного зображення життя проявлялися у їхніх творах намаганням виразити власний світ, як це було у Василя Стефаніка.

Саме у той час В. Стефанік запропонував своїм сучасникам жанр короткої новели з напруженим сюжетом. «Він брав тему у свою кріпку, як казав хлопську, жменю і витискав з неї всю воду. До останньої краплини. Лишався сам «мнекуш». З того м'якуша він своїми жилавими пальцями формував постаті людські з таким виразом трагічного терпіння, що нагадувалася група Лаокоона. Та робота коштувала його багато сил і нервів. Як писав, то ходив марний і мрачний, ніби сам переживав те все, що пише. Не тим ставав. Маломовний і скупчений у собі робив вражіння хорого чоловіка» [3, с. 660].

Особливу роль у творчому зростанні В. Стефаника відіграв **Вацлав Морачевський** — лікар, вчений-біохімік, мистецтвознавець, блискучий літературний критик, а головне — щирий приятель української культури. Познайомився В. Стефаник з Вацлавом Морачевським та його дружиною Софією у 1894 р. на шевченківському вечорі. Софія Морачевська походила зі знаменитого українського роду Окуневських, належала до галицької еліти, одержала ґрунтовну медичну освіту у Цюриху та Відні, зробила докторат з медицини.

Морачевські були людьми європейської культури в найкращому розумінні цього слова. Як стверджував Юрій Клиновий (син В. Стефаника), «Вацлав був не лише ученим-хіміком, але й чудовим знавцем літератури, мистецтва, музики, а також літературним критиком, співробітником кращих польських літературних журналів «Życie», «Chimera», «Krytyka». Це був він і краківське середовище видатних польських письменників, що остаточно відшліфували талант Василя Стефаника. І Вацлав, і його дружина, а одно покоління пізніше і його син Юрій були великими шанувальниками цього письменника, вони й зробили все, що могли, аби, не без успіху, пропхати його твори передусім на польській літературній ринку. Він, між іншим, переклав на польську мову тридцять оповідань Стефаника і написав про його творчість п'ять статтів, помістивши їх у тодішніх передових польських газетах і журналах. І Вацлав, і пізніше його син Юрій, вважали Стефаника передусім поетом, творчість якого випливає з глибоких джерел народної пісенності» [4, с. 9].

Морачевські з перших кроків молодого письменника розпізнали його непересічний талант і намагалися подати це ім'я європейському читачеві, підкреслюючи самобутність та приналежність цього українця до загальноєвропейської культури.

У ліричній оповіді «Серце» В. Стефаник писав: «Вацлав Морачевський вивів мене у світ. Станіслав Пшибишевський навчив мене, що можу писати такі серйозні речі, як він це робив. Богдан Лепкий, якого я все і всюди линув цінувати...».

Як мистець В. Стефаник формувався на перетині двох культур — східної і західної, української і польської. Це був час, коли молоді інтелектуали і в Польщі, і в Україні задумувалися над місцем України, її культури у контексті європейської культури.

Юрій Морачевський, син Вацлава Морачевського, улюбленець В. Стефаника, роздумуючи над місцем української церковної архітектури в контексті європейської, продемонстрував це на прикладі Успенської церкви у Львові: «У центрі міста, символ і образ нашої віри і культури, стоїть Успенська церква. Зливаються у ній два світи, в'яжуться з нею традиції двох сторін світу. Здвижена дарами греків праця італійських артистів, вмурована в чотирьох кутках будівлі, як більшість церков Італії, розцвітає трьома банями, як наші старі дерев'яні церкви, що може праслов'янські традиції заховують. Найкраща в пропорціях вежа гідна пречистого неба полудня і повна таємного суму ікона при вході, що проймає суворою побожністю Сходу. Символ нашого обряду: з'єднання роз'єднаних церков Сходу і Заходу» [5, с. 21].

В «Автобіографії» В. Морачевського знаходимо цікаву заувагу про приятельство зі Стефаником: «На питання, чому Стефаник вибрав мене поміж іншими приятелями, важко відповісти. Адже ніхто не знає, на чому ґрунтуються симпатії та антипатії. Але якщо вже треба пояснити ту дружбу, то слід сказати, що то була взаємна пошана з дуже багатьох поглядів. Стефаник поважав мене за мої знання, за легкість похвал і неустанну боротьбу і навчання. Причини моєї пошани до Стефаника були більш слушними. Я завжди більше цінував уроджені здібності, ніж набуті, і в Стефаникові бачив ту красу, яка не досягається наукою і досвідом, а яка скоріше є чудом і ласкою долі. Усі мої знання лише допомогли мені зрозуміти і оцінити ту красу» [6, с. 10].

Як згадував В. Морачевський, В. Стефаник на помеж'ї XIX—XX ст. познайомився з модерними пошуками в європейських літературах, але при цьому дослухався до себе, до свого голосу: «У Кракові Стефаник зав'язав знайомство з так званою «Молодою Польщею»: Пшибишевським, Виспянським, Бжозовським, Вижелковським, Жулавським і багатьма іншими, але їхньою творчістю особливо не захоплювався. Через них познайомився з європейською літературою від Бодлера до К'еркеґора, але вона не залишила в душі цього «мужика» глибоких слідів. Без сумніву, він відчував красу тих Барбед'Оревільї і Верлена, перекладав навіть уривки з Верлена, проте це був чужий для нього світ. Відвідував його, як відвідують музей» [7, с. 304].

Порівнюючи твори В. Стефаніка, що увійшли до польського видання «Кленових листків», з творами тогочасних польських письменників, В. Морачевський писав, що ніхто з них, в тому числі Диганський, Прус та Реймонт не писали так сердечно, як Стефанік. Особливу увагу В. Морачевський акцентував саме на майстерності прозаїка, на мистецькій красі його творів. Переклади творів В. Стефаніка польською мовою, які здійснив В. Морачевський, як і його літературно-критичні статті про українського письменника, зробили ім'я В. Стефаніка досить популярним. Польська критика того часу вважала письменника неперевершеним знавцем людської душі.

Творчі контакти двох видатних діячів української та польської літератури збагачували мистецький потенціал кожного з них. На зауваги окремих критиків про негативний вплив Вацлава Морачевського на українського письменника сам В. Стефанік з гумором писав: «Через Вас я стався славним і декадентом, через Вас на русинів незабавки найде новий напрям у літературі. Боятися, що Ви зведете молодих русинів з моєю помочою на манівці фраз і безідейності. Я слухаю і весело мені на душі, що Ви наважилися русинів кинути у пропасть безідейності» [8, с. 191].

Василь Стефанік часто зустрічався із письменником **Станіславом Пшибишевським**, зокрема у редакції часопису «Życie». Вплив С. Пшибишевського на В. Стефаніка, про що часто засвідчували наші літературознавці, був неоднозначний. У листі до В. Гаморака В. Стефанік писав: «Є тепер тут новина — се Przybyszewski. Я ще з ним не знакомий, але зазнаюся. Він тепер у моді» [9, с. 167]. А вже через декілька днів у листі до О. Гаморак він писав, що не сприймає екстатичної манери творення С. Пшибишевським. Але атмосфера дискусій про мистецтво, які точилися серед тодішньої краківської літературної богеми, метром якої був С. Пшибишевський, без сумніву вплинула на В. Стефаніка. Зокрема, це стосувалося заперечення утилітарності літератури. Найважливіше, що об'єднувало українського та польського літераторів, це пошана до високого мистецтва, що панувала на той час серед краківських модерністів.

Щодо оцінки популярності творчості В. Стефаніка серед польських читачів, то мала радію Олександр Черненко, що «Пшибишевський відграв пев-

ну ролю в популяризації творчості Стефаніка. Оцінивши великий талант Стефаніка, Пшибишевський увів його в ті кола польської еліти, які були в центрі всього бурхливого тодішнього літературного життя Кракова. При цьому визнання таланту Стефаніка в тогочасному наймодернішому і найконтroversійнішому журналі «Życie» популяризувало Стефаніка в Польщі, серед українців і за кордоном» [1, с. 64].

Вісімнадцять творів В. Стефаніка, що увійшли до збірки «Синя книжечка», як і новела «Камінний хрест», були написані у 1897—1899 роках. На той час С. Пшибишевський ще перебував у Німеччині, тому не слід перебільшувати його вплив на творчість В. Стефаніка. Творче середовище Кракова, насамперед дружні поради В. Морачевського, сприяли розвиткові таланту письменника.

С. Пшибишевський спонукав молодого письменника надрукувати свої новели польською мовою. Про це він писав: «...Треба знати, що Стефанік не вірив, що ті його оповідання прихильно сприймуть смакуни літератури. Потерпав, що наша літературна критика (а славно маємо ту критику, найся преч каже!) погладить його проти шерсти. Отже, він казав мені друкувати ці справжні перли без підпису» [10, с. 281]. Редактор часопису «Życie» стверджував, що своїми анонімними творами український письменник відразу здобув визнання, а його ім'я стало широко відомим. Тоді «...вся літературна братія, яка гуртувалася біля «Życia», глибоко поважала Стефаніка. А між мною і Морачевським стала просто умова, що він має перекласти на польську мову цілий том оповідань Стефаніка, а я відтворю їх на кувявську говірку» [10, с. 282]. На жаль, цим задумам не судилося збутися.

Близькі стосунки у В. Стефаніка склалися також з **Владиславом Орканом**. Це проявилось в їхніх творчих взаєминах. В. Оркан надрукував переклади творів В. Стефаніка «Камінний хрест», «Кленові листки», «Палій» у часописі «Tydzień» (1900—1902). У цих перекладах він використав елементи підгальського діалекту польської мови, що, на думку тогочасної критики, робило їх особливо вдалими. Теми для новел В. Стефанік черпав з Покуття, Оркан — з Підгалля. Обидва вони, як зазначив Б. Лепкий, «писали говорами своїх рідних сіл, мали знаменитий дар помічвання непомітних імпульсів людської вдачі, стемнювали кольори своїх малюн-

ків і кризь продимлені шкла гляділи на світ, а на світ хлопський зокрема. Навіть такі самі мали чорні чуприни й бороди в клин та радо вбиралися в чорне. Тільки Оркан був багато рухливіший від Стефаника. Він нагадував гірського вірла, що зі скалисто-го Подгалля злітав іноді на доли, тоді як Стефаник скидався більше на покутського газду, що вбрав на себе панцке вбрання і замість чепігів узяв перо до рук» [3, с. 667].

У критиці досить широко трактувалися взаємини між В. Стефаником і польською модерною. Федір Погребенник ґрунтовно розкрив взаємини українського письменника зі Станіславом Пшибишевським та Владиславом Орканом. Особливу роль відвів дослідник впливу В. Морачевського на формування художніх смаків В. Стефаника та популяризації його творчості серед поляків [11].

Після виходу збірки «Kłonowe liście» польська критика жваво обговорювала творчість В. Стефаника. Ян Пшибишевський у часописі «Nova Reforma», Марія Марковська в журналі «Ogniewo» ставили письменника на одне з перших місць в тогочасній українській літературі.

Пояснюючи причини популярності В. Стефаника і в українській, і у європейській літературах, Я. Петшицький стверджував, що популярність творів В. Стефаника пояснюється не своєрідністю тематики, а тим, що «він уміє використати кожну принагідну можливість, щоб оригінально показати те, що він змальовує, окутати його чаром поезії і насамперед — простотою і пафосом» [12, с. 152].

Краківське мистецьке середовище, журнал «Życie», на сторінках якого друкувалися твори В. Стефаника, сприяли їх популяризації серед польських читачів.

У Кракові В. Стефаник став членом українського студентського товариства «Академічна Громада», до якого належала низка пізніше видатних українських митців, зокрема І. Труш, О. Новаківський, М. Жук, М. Бойчук. Вони перебували на той час під впливом ідей радикальної партії. В. Стефаник був активним діячем цієї партії, виступав з публіцистичними статтями на сторінках газети «Хлібороб», журналу «Народ». Особливо пожвавилася ця діяльність під час виборів до Галицького союму у 1895 році. На Покутті письменник проводив активну агітацію, втілюючи ідеї партії.

У листі до В. Морачевського (1905) В. Стефаник писав: «Треба довести мужикам, що радикали не забувають за мужика, що будуть его обороняти, що вибрати «свого» їм доконче треба, бо мужикови податки не будуть «пани» підгонити горі і т. д.» [13, с. 39]. За цю передвиборну агітацію В. Стефаник був заарештований.

Дізнавшись про арешт сина, мати письменника поважно захворіла. Батько вину за хворобу жінки переклав на Василя. В. Стефаник тяжко пережив хворобу матері, яку він особливо любив. Свій сум він перелив у листи до друзів, які з того часу стали справжніми мистецькими творами. Саме ці епістолярні шедеври стали пізніше основою художніх полотен письменника, шедеврами новелістики.

У листі до В. Морачевського В. Стефаник писав: «Моя мати була і є дуже хора. Тато робить мені грікі докори, що, каже, через твоє радикальство та арешти ти матір загониш у гріб. Розумієся, тут виходить на світ і злоба батькова на мене за то, що я не ходив слідами розбишаки-дуки, а слідами коханої матінки. Вона не може говорити, але зором ласкавим заперечує ті слова тата» [14, с. 48]. Мати В. Стефаника померла 1 січня 1900 року. Для нього це був страшний удар долі: «Я цілював сухі руки моєї мами і студене чоло і чув'єм над собою заметь життя без світла.

Коби моє серце як весняний дощ ділилося у пасма і орало тоту землю мамину і аби билося в ній теплом променів! Аби воно не застигло, бо студене, та не ме чути слідів маминих по тій землі» [15, с. 197], — писав письменник у листі до Ольги Гаморак у січні 1900 року.

До всього додалася вістка про те, що батько має намір одружитися з набагато молодшою дівчиною. Для Василя це було неприйнятним. Зрештою, цей крок батька позбавив його фінансової підтримки у Кракові. Тут на допомогу прийшли друзі письменника, зокрема Микола Заячківський, який порадив письменникові перейти на навчання на філософський факультет Львівського університету.

Важкі фінансові умови супроводжувались тривожними втратами — помирає близький друг і товариш з гімназійних часів І. Плешкан, смертельна хвороба зломилася сестру письменника Параску. Друзі відзначали його надмірний сум, розпуку. Мистець потребував творчого відпочинку. Далі була шістнадцяти-

річна творча перерва. У 1916 році почався другий, не менш важливий період творчості В. Стефаніка.

Особливе значення для світоглядного зростання мала поїздка В. Стефаніка у складі делегації галичан на відкриття пам'ятника Іванові Котляревському у Полтаві у 1903 році. Тут він зустрівся з Леся Українкою, М. Коцюбинським, М. Старицьким, М. Лисенком, В. Самійленком. Леся Українка ще в 1900 році писала про особливості творчої манери В. Стефаніка, який у новелах, «даючи спільну картину життя сільського люду, показує його колективну душу» [16, с. 74—75]. У Києві письменник ознайомився з пам'ятками української столиці. Допомогла йому в цьому Леся Українка, «найбільша поетка і моя проводаторка в Києві» («Серце»). Разом з українським дячем І. Стешенком у вересні 1903 р. В. Стефанік відвідав могилу Т. Шевченка у Каневі, звідки «Дніпер долом плине в Чорне море, за Дніпром лівобережна Україна розікчалася лісами і степами, а там лани і мла синя аж геть у Московщину» [17, с. 243].

У січні 1904 р. В. Стефанік одружився з давньою приятелькою Ольгою Гаморак, дочкою священника Кирила Гаморака, який, крім душпастирської праці, проводив громадську і культурну роботу. «Як священник вчив смирення, як громадський дяч їздив зі скаргами-вимогами до Відня» [18, с. 151].

У 1907 р. В. Стефанік був обраний послом до Австрійського парламенту, виконував обов'язки посла аж до розпаду Австро-Угорської імперії в 1918 році.

Як і всьому громадянству, Перша світова війна принесла В. Стефанікові тяжкі випробування. У 1915 р. австрійська влада заарештувала його наче б за те, що він шпигує на користь Росії. Від 1910 р. письменник постійно жив у рідному Русові, час від часу виїжджаючи на Тернопільщину, до Коломиї, Львова, Чернівців відвідати друзів.

Особлива дружба у той час єднала В. Стефаніка з Марком Черемшиною. Обидва письменники вчилися в Коломийській гімназії. Особисте знайомство відбулося у 1900 році. Правник, письменник Марко Черемшина з намови В. Стефаніка переїхав з Делятина до Снятина і від того часу його адвокатська канцелярія стала у повіті і в місті центром українського життя в найрізноманітніших формах. Два знані письменники разом проводили народні збори, шев-

ченківські свята в сільських хатах, читальнях. Думали про долю України, особливо про долю земляків з Наддніпрянщини.

Не погоджувався В. Стефанік, що деякі критики на підрадянській Україні у 1920-х роках (С. Єфремов, М. Зеров), висунувши тезу про «школу» Стефаніка в літературі, записали в неї (на правах учня) Марка Черемшину: «В. Стефанік дав відповідь на це непорозуміння: «...Семанюк виховувався у Відні, а я в Кракові самостійно один без другого... Правда є така, що ніякої школи Стефаніка не може бути... Можу тепер відверто сказати, що це непорозуміння в нашій критиці все мені боліло» [18, с. 151].

У лютому 1914 р. померла дружина В. Стефаніка Ольга Гаморак. Це стало ще одним випробуванням для письменника. Невдовзі почалася Перша світова війна. В. Стефанік став членом Головної Української Ради, яка в умовах війни мала вирішувати проблеми українського життя. Під кінець війни події починають розгортатися з калейдоскопічною швидкістю. Дня 1 листопада у Львові проголошено Західно-Українську Народну Республіку. А через декілька місяців В. Стефанік разом з делегацією ЗУНРу (головою був Лев Бачинський — товариш з Коломийської гімназії) бере участь у святі соборності української держави 22 січня 1919 року.

У 1926 р. виходить збірка новел В. Стефаніка «Земля». Тоді ж українська громадськість широко святкує 55-річний ювілей письменника. У Львові відбулася величава академія на честь ювіляра. Промовляли близькі Стефанікові побратими: Марко Черемшина та Богдан Лепкий. Над усе чи не найвищу нагороду, — відзначили вони, — яку український письменник може одержати, це «загальну вдяку і пошану народу».

У кінці 20-х років ХХ ст. В. Стефанік жив у Русові, листувався з митрополитом Андреем Шептицьким, близькими приятелями і друзями: Ольгою Кобилянською, Оленою Кульчицькою, Левком Бачинським, Денисом Лукіяновичем, Михайлом Рудницьким, редакторами часописів у Галичині, на підрадянській Україні. Письменник критично ставився до ювілейних виступів та статей, не сприймаючи їх захвалювального тону. У листі до Дениса Лукіяновича письменник писав: «Дорогий Денисе! В «Літературно-Науковому Вістнику» перечитав твої компліменти, чи не забагато їх?» [19, с. 248].

У листі до редакції часопису «Світ» (1927) письменник висловлює вдячність за вітання до ювілею та надрукування на сторінках часопису графічних робіт, що належали перу земляка Василя Касіяна. Особливо звучить вітальне слово до живих і мертвих побратимів письменника — майстрів слова Наддніпрянщини: «...Стою на вуглі своєї хати і простягаю до Вас руки. Поздоровте від мене всі дужі таланти у Вас і привітайте Олену Пчілку та тині Лесі Українки й Михайла Коцюбинського» [20, т. 3, с. 249].

Розділене Збручем єдине тіло українського народу ще сильніше ятрило зболену душу письменника. Тим більше, що доходили звістки про голодомор на Великій Україні, нищення української культури у 1930-х роках. Переслідувалися молоді сили української інтелігенції. У тому числі і ті, хто був учнями В. Стефаника: Григорій Косинка, Валеріан Підмогильний, Євген Плужник. Такі події приносили вразливій душі майстра слова все більше суму.

В. Стефаник відкликає свою кандидатуру у члени Всеукраїнської Академії Наук (1929), хоча це хоч трохи могло покращити його фінансовий стан. Особливо гостро стояло питання освіти дітей (Юрка, Кирила, Семена). У 1933 р. на знак протесту проти голодомору в Україні письменник відмовився від пенсії, яку уряд радянської України встановив майстрові слова. Останньою інституцією, до якої В. Стефаник звернувся за допомогою, в тому числі і фінансовою, був митрополит Андрей Шептицький. І великий релігійний діяч не залишив письменника в біді.

У 1933 р. у Львові вийшла друком збірка творів В. Стефаника «Твори», весь прибуток від якої був призначений письменникові.

А тим часом різко починає підупадати здоров'я. У 1930 р. В. Стефаник пережив параліч, в останні роки хворий письменник вже не міг творчо працювати. До всього додалося запалення легень. 7 грудня 1936 р. В. Стефаник помер. В ці холодні дні тисячі людей провели його від рідного обійстя на місце вічного спочинку на пагорб у Русові. Поховали письменника поруч із матір'ю.

Висновки. У кінці 90-х років ХІХ ст. В. Стефаник першими своїми творами бурхливо, без періоду учнівства, увійшов в українські літературу. Експресіоністична манера розповіді проявилася у його творах малих жанрів, мала вплив на дальший розвиток новелістики у слов'янському світі. З того часу по-

чалася тріумфальна хода його творів, в цьому відіграв вирішальну роль започаткований ним польсько-український діалог.

Культурне та мистецьке середовище Кракова поза сумнівом вплинуло на вироблення нової модерної манери розповіді В. Стефаника. Експресіонізм як основа творчого мислення письменника була джерелом його мистецької індивідуальності, що мало значний вплив на дальший розвиток польської та української літератури.

1. Черненко О. *Експресіонізм у творчості Василя Стефаника*. Мюнхен: Сучасність, 1989. 277 с.
2. Стефаник В. *Автобіографія (1929)*. Стефаник В. *Твори*. Київ: Дніпро, 1971. С. 5—13.
3. Лепкий Б. Три портрети (Іван Франко, Василь Стефаник, Владислав Оркан). *Лепкий Б. Твори: у 2 т.* Київ: Дніпро, 1991. Т. 2. С. 651—667.
4. Клиновий Ю. Юрій Морачевський, його батьки, його приятелі. *Сучасність* [Мюнхен]. 1983. № 11 (27). С. 7—24.
5. Морачевський В. *Автобіографія. Юрій Морачевський, його батьки, його приятелі. Сучасність* [Мюнхен]. 1983. № 11 (27). С. 7—24.
6. Морачевський Ю. Візантинізація чи варваризація? Клиновий Ю. Юрій Морачевський, його батьки, його приятелі. *Сучасність* [Мюнхен]. 1983. № 11 (27). С. 7—24.
7. Морачевський В. *Василь Стефаник. Василь Стефаник у критиці і спогадах*. Київ: Дніпро, 1970. С. 301—310.
8. Стефаник В. Лист до В. Морачевського від серпня 1899. *Стефаник В. Твори: у 3 т.* Київ: Вид-во АН УРСР, 1949—1954. Т. 3. С. 192—193.
9. Стефаник В. Лист до В. Гаморака від 7.ІІ.1899. *Стефаник В. Твори: у 3 т.* Київ: Вид-во АН УРСР, 1949—1954. Т. 3. С. 167.
10. Пшибишевський С. Із землі зродженому творцеві. *Василь Стефаник у критиці і спогадах*. Київ: Дніпро, 1970. С. 281—282.
11. Погребенник Ф. *Василь Стефаник у слов'янських літературах*. Київ: Наукова думка, 1976. 293 с.
12. Петшицький Я. Новели Василя Стефаника польською мовою. *Василь Стефаник у критиці і спогадах*. Київ: Дніпро, 1970. С. 151—152.
13. Стефаник В. Лист до В. Морачевського від 26 липня 1895. *Стефаник В. Твори: у 3 т.* Київ: Вид-во АН УРСР, 1949—1954. Т. 3. С. 38—39.
14. Стефаник В. Лист до В. Морачевського від 25 листопада 1895. *Стефаник В. Твори: у 3 т.* Київ: Вид-во АН УРСР, 1949—1954. Т. 3. С. 48.
15. Стефаник В. Лист до О. Гаморак від січня 1900. *Стефаник В. Твори: у 3 т.* Київ: Вид-во АН УРСР, 1949—1954. Т. 3. С. 196—197.

16. Леся Українка. Малорусские писатели на Буковине. *Леся Українка. Повне академічне зібрання творів: у 14 т. Луцьк, 2021. Т. 7. С. 97—112.*
17. Стефаник В. Лист до О. Гаморак від 21.XI.1903. *Стефаник В. Твори: у 3 т. Київ: Вид-во АН УРСР, 1949—1954. Т. 3. С. 243.*
18. Погребенник Ф. Без цензурних купюр. *Вітчизна, 1991. № 5. С. 151—168.*
19. Стефаник В. Лист до Д. Лукіяновича від 4 квітня 1926. *Стефаник В. Твори: у 3 т. Київ: Вид-во АН УРСР, 1949—1954. Т. 3. С. 248.*
20. Стефаник В. Твори: у 3 т. Київ: Вид-во АН УРСР, 1949—1954. Т. 3.

REFERENCES

- Chernenko, O. (1989). *Expressionism in the works of Vasyl Stefanyk*. Munich: Modernity [in German].
- Stefanyk, V. (1971). Autobiography (1929). In *Stefanyk V. Works* (pp. 5—13). Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Lepky, B. (1991). Three portraits (Ivan Franko, Vasyl Stefanyk, Vladislav Orkan). In *Lepky B. Works: in 2 vol.* (Vol. 2, pp. 651—667). Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Klinovy, Y. (1983). Yuri Morachevsky, his parents, his friends. *Modernity, 11 (27), 7—24*. Munich [in German].
- Morachevsky, V. (1983). Autobiography. Yuri Morachevsky, his parents, his friends. *Modernity, 11 (27), 7—24*. Munich [in German].
- Morachevsky, Y. (1983). Byzantinization or barbarization? Klinovy Yuri Yuri Morachevsky, his parents, his friends. *Modernity, 11 (27), 7—24*. Munich [in German].
- Morachevsky, V. (1970). Vasyl Stefanyk. In *Vasyl Stefanyk in criticism and memoirs* (pp. 301—310.). Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Stefanyk, V. (1949—1954). Letter to V. Morachevsky from August 1899. In *Stefanyk V. Works: in 3 vol.* (Vol. 3, pp. 192—193). Kyiv: Publishing House of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Stefanyk, V. (1949—1954). Letter to V. Hamorak from 7.II.1899. In *Stefanyk V. Works: in 3 vol.* Vol. 3, p. 167). Kyiv: Publishing House of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Pshybyshesky, S. (1970). From the earth to the born creator. In *Vasyl Stefanyk in criticism and memoirs* (pp. 281—282). Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Undertaker, F. (1976). *Vasyl Stefanyk in Slavic literature*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Petshytsky, J. (1970). Novels by Vasyl Stefanyk in Polish. In *Vasyl Stefanyk in criticism and memoirs* (pp. 151—152). Kyiv: Dnipro [in Ukrainian].
- Stefanyk, V. (1949—1954). Letter to V. Morachevsky dated July 26, 1895. In *Stefanyk V. Works: in 3 vol.* (Vol. 3, pp. 38—39). Kyiv: Publishing House of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Stefanyk, V. (1949—1954). Letter to V. Morachevsky dated November 25, 1895. In *Stefanyk V. Works: in 3 vol.* (Vol. 3, p. 48). Kyiv: Publishing House of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Stefanyk, V. (1949—1954). Letter to O. Hamorak dated January 1900. In *Stefanyk V. Works: in 3 vol.* (Vol. 3, pp. 196—197). Kyiv: Publishing House of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Lesya Ukrainka (2021). Little Russian writers in Bukovina. In *Lesya Ukrainka. Complete academic collection of works: in 14 vol.* (Vol. 7, pp. 97—112). Lutsk [in Ukrainian].
- Stefanyk, V. (1949—1954). Letter to O. Hamorak dated 21.XI.1903. In *Stefanyk V. Works: in 3 vol.* (Vol. 3, p. 243). Kyiv: Publishing House of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Undertaker, F. (1991). Without censorship bills. *Fatherland, 5, 151—168*) [in Ukrainian].
- Stefanyk, V. (1949—1954). Letter to D. Lukiyanovych dated April 4, 1926. In *Stefanyk V. Works: in 3 vol.* (Vol. 3, p. 248). Kyiv: Publishing House of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].
- Stefanyk, V. (1949—1954). *Works: in 3 vol.* (Vol. 3). Kyiv: Publishing House of the USSR Academy of Sciences [in Ukrainian].